

SULTAN GÖZÜKIZIL OCAĞI VE KARAPAÇA CEMİ

Hüseyin TÜRK*, Zeki UYANIK**, Arif KALA***

Özet

Aleviliğin temel kurumlarının başında dedelik ve dede aileleri olan ocak örgütlenmeleri gelmektedir. Geleneksel olarak her Alevinin mensubu olduğu bir ocak bulunur. Dinî, sosyal ve kültürel alanlarda birçok fonksiyonu olan ocak sistemini anlamadan geleneksel Aleviliği tam olarak anlamak mümkün değildir. Geleneksel anlamda Alevi inanç sisteminin işleyişinin yanı sıra Alevi cemaatinin sosyal ve hukuki yapılanmasının da merkezinde ocaklar bulunmaktadır. Alevilikte ocakzade dedeler, sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunmuşlar ve geleneğin ve inancın nesilden nesile aktarılmasını sağlayan en önemli aktörler olmuşlardır. Bu makalede Ardahan yöresinde yaşayan Türkmen Alevilerinin büyük bir kısmının bağlı olduğu Gözükızıl Ocağı ele alınmıştır. Yöredeki Alevi dedeleri ile yapılan derinlemesine mülakatlara ve dedelerden elde edilen tarihi belgelere dayanılarak Gözükızıl Ocağı'nın on iki imamlara dayanan şeceresi, ocağın kurucusu olan Sultan Gözükızıl'a ait menkıbeler ve söz konusu ocağın tarihî gelişimi ve diğer birtakım hususiyetleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak, Gözükızıl Ocağına has bir ayin-i cem töreni olan Karapaça ceminin yapılışı ve fonksiyonları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, ocaklar, Gözükızıl ocağı, Karapaça cemi

OCAK OF SULTAN GÖZÜKIZIL AND CEM RİTUAL OF KARAPAÇA

Abstract

Dedes and the families (ocaks) constitute the most important dimensions of the issue of Alevism. In terms of their internal organization, every member of Alevi community is connected to a particular ocak (hearth). It is not possible to understand Alevism, without understanding ocak organization that has religious, social and cultural functions in Alevi community. Traditionally, dedes who are members of specific ocaks are believed to be descendants of the Prophet Muhammed through the line of twelve imams. In history, dedes have been on the top social hierarchy of Alevi community and they performed key roles in the reproduction of Alevi tradition and belief system. This article specifically focuses on Ocak of Sultan

* Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ardahan/Türkiye, huseturk@yahoo.com

** Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Ardahan/Türkiye, zekiuyanik@hotmail.com

*** Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ardahan/Türkiye, kalaarif@hotmail.com

Gözükızıl to which majority of Alevi living in Ardahan are connected. Leaning on in-depth interviews with the dedes of the region and documents supplied by them, this article aims to expose main features of Ocak of Gözükızıl and cem ritual of Karapaça.

Keywords: Alevism, Ocaks, Ocak of Gözükızıl, congregational gathering of Karapaça

Giriş

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türk boyları eski inanç ve uygulamalarını da beraberlerinde getirerek yaşatmışlardır. Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bölgelerden biri de Ardahan'dır. Ardahan ve özellikle Damal ilçesi Alevilik inancının yaşatılması bakımından önemli bir yere sahiptir. Öteki inançlardan insanlarca "Alevi" ya da "Türkmen" olarak adlandırılan bölgedeki Aleviler, Ardahan'ın Göle, Hanak ve Damal ilçelerinde yaşamaktadırlar. Ancak Alevi nüfus yoğun olarak Damal ilçesinde yaşamaktadır. Bölgedeki Aleviler çoğunlukla burada güçlü olan Alevi ocağının etkisiyle "Gözükızıl" olarak tanınmaktadırlar.

Ardahan/Damal Alevileri, Kalafat'ın da belirttiği gibi (2007:209) inanç ve uygulamalarındaki bazı farklılıklar nedeniyle "Bektaşî" ve "Hüseyini" kolları olmak üzere ikiye ayırır. Bölgedeki köylerde her iki koldan da Alevilerin ikamet ettikleri, dedelerinin ayrı olduğu bilinmektedir. Bektaşîlerin dedelerinin Çorum ve Sivas'tan gelirken, Hüseyini kolunun dedelerinin Sivas, Antep ve Maraş'tan geldiği söylenmektedir. Garip Musa Ocağına bağlı Bektaşî kolunun "pençeli" olarak, Sultan Gözükızıl Ocağına bağlı Hüseyinilerin ise "erkânlı" veya "tarikî" olarak isimlendirildikleri bilinmektedir. Bu farklılık ise musahiplik ceminde ikrar sırasında pençe ya da tarik denilen bir değnek kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Gözükızıl Ocağına bağlı Alevilerin hepsi Damal ve Hanak'ın köylerinde yaşamakta ve inançlarını köylerine ait cem evlerinde yerine getirmektedirler (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Damal ve Hanak'ta bulunan Alevi köyleri

Damal Köyleri

1	Burmadere (Sors)	Hüseyini	Cem evi var
2	Dereköy	Hüseyini	Cem evi var
3	Tepeköy	Hüseyini	Cem evi var
4	Otağlı (Erzede)	Hüseyini	Cem evi var
5	Seyitveren	Hüseyini	Cem evi var
6	Yukarı Gündeş (Cumhuriyet Mah.)	Bektaşî	Cem evi var
7	Aşağı Gündeş (İnönü Mah.)	Bektaşî ve Hüseyini	Cem evi var

8	Oburcak (Çıkora)	Hüseyini	Cem evi var
9	Ucdere (Samıtka)	Hüseyini	Cem evi yapılıyor
10	Eskikılıç (Kirpeşen)	Hüseyini	Cem evi var
11	Aşağı Damal (Çaybaşı Mah.)	Hüseyini	Cem evi var
12	Küçük Damal	Hüseyini	Cem evi var
13	Yukarı Damal (İlçe Merkezi)	Hüseyini	Cem evi var
14	Kalander Dere	Hüseyini	Cem evi yapılıyor
15	Nunus	Sünni	Cami var

Hanak Köyleri

1	Koyunpınar	Bektaş ve Hüseyini	Cem evi yapılacak Cami var
2	İncedere (Piklop)	Bektaş ve Hüseyini	Cem evi yapılacak Cami var
3	Güneşgören (Kerkeden)	Bektaş ve Hüseyini	Cem evi yapılacak
4	Çavdarlı (Nekele)	Bektaş	Cem evi var
5	Serinkaya (Daneden)	Bektaş ve Hüseyini	Cem evi yapılacak
6	Çiçeklidağ (Fayatlı)	Hüseyini	Cem evi yapılacak
7	Çat	Hüseyini	Cem evi yapılacak
8	Çimli Çayır	Hüseyini	Cem evi var

Damal ve Hanak ilçelerine bağlı merkez ve köylerde yaşayan Aleviler uzun yıllar Posof ilçesi kaydına bağlı kaldıktan sonra Hanak nahiyesinin 1958'de Posof'tan ayrılarak ilçe olması üzerine Damal nahiyesine bağlanmışlardır. 1992'de ise Damal, Hanak'tan ayrılarak ilçe olmuştur. 1960 nüfus sayımına göre Ardahan Alevilerinin sayısının 13.000 civarında olduğu belirtilmektedir (Küçükkuşurlu, 2012:185-191). Söz konusu bölgelere yerleşimlerin 1828-1829 yılları arası Osmanlı Rus savaşları sırasında gerçekleştiği belirtilmekle birlikte (Ercilasun, 1983:36-39), Gözükızıl Ocağı'nın dedeliğini yapan Ali Ekber Göğtekin, çok eski dönemlerde Orta Asya'dan Kahramanmaraş, Gaziantep, Malatya illerine buradan da Yavuz Sultan Selim döneminde zorunlu olarak Damal'a gelmiş olduklarını söylemektedir.

Geçmişten günümüze Aleviler, **dini** önderleri olan dedelerin mensubu oldukları ve kutsal saydıkları ocaklara bağlı olarak inançlarını sürdürmektedirler. Alevilikte kutsal sayılan dede aileleri olan ocakların silsilevi şekilde İslam Peygambere dayandırıldığı bilinmektedir. Diğer bir deyişle, ocak soylu dedelerin "evlad-ı resul" oldukları kabul edilir (Yaman, 2011:43). Peygamber neslinden geldiklerine, "seyyid" olduklarına inanılan Alevi dini önderleri için "ocakzâde" terimi kullanılır

(Ayverdi, 2005: 2375). Ocaklara mensup olmaları nedeniyle ocakzade olarak adlandırılan dedelerin de peygamber soyundan gelen seyyid kişiler olduklarını ispatlamaları gerekmektedir. Ocaklarda bu durumu kanıtlamak üzere belli dergahların ve Nakibül-Eşrafların onaylarını taşıyan belgeler (şecereleler) tutulmuştur (Yaman, 2011:43). Ocaklarının peygamber soyuna mensubiyetini ispatladığına inanılan bu tür belgeler günümüzde de Anadolu'nun muhtelif yerlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'deki Alevi-Bektaşî kültürüne dair akademik çalışmaların son yirmi yıla kadar oldukça sınırlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Son zamanlarda yeni yeni gelişmeye başlayan bu çalışmaların da ancak birkaç tanesi ocaklar ve dedelik kurumu üzerine eğilmektedir. Bundan dolayı, Türkiye'deki Alevi geleneğini ve inanç sistemini anlamak bakımından çok büyük önem taşıyan ocak örgütlenmelerinin birçok yönü hala karanlıkta durmaktadır. Dinî, sosyal ve kültürel alanlarda birçok fonksiyonu olan ocak sistemini anlamadan geleneksel Aleviliği tam olarak anlamak mümkün değildir. Geleneksel anlamda Alevi inanç sisteminin işleyişinin yanı sıra Alevi cemaatinin sosyal ve hukuki yapılanmasının da merkezinde ocaklar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar geçmişte, dede ve pir gibi Alevi dinî önderlerinin kadı ve uzlaştırıcı rollerini de üzerlerine alarak topluluğun hukuksal sorunlarını resmi otoritelere başvurmadan çözümlediklerini göstermektedir (Kehl-Bodrogi, 1991: 23).

Yaman; "ocak" kavramını dede, seyyid, pir, müşid, rehber gibi adlarla da anılan dinsel hizmetleri gören kişilerin ailelerini, soylarını nitelemek üzere, "ocakzâde" kavramını da dede ocağından gelen aileleri belirtmek üzere kullanır. Buyruk, Menakıb-nâme, Velayet-nâme gibi adlarla anılan geleneksel Alevi kaynaklarında ocak kavramının kullanılmadığını, Alevi- Bektaşî literatüründeki ve günümüzdeki anlamıyla bağlantılı olarak "ocak" kavramının en erken kullanımının XVI. yüzyıldan itibaren söz konusu olabileceğini belirtir (Yaman, 2011:48-49). Soy, keramet, hizmet kaynaklı ya da bunlardan bir ya da birkaçının bir araya gelmesiyle birlikte, ocak kurucusuyla ocak kurumsallaşmaya başlamaktadır (Yaman, 2006: 57).

Geleneksel olarak Alevi ocakları arasında hiyerarşik bir ilişkinin varlığından söz edilmekle birlikte bu hiyerarşik yapılanmanın kökeninin ne olduğu henüz ortaya çıkarılmış değildir (Yaman, 2006:61-62). Müşid ocağı, bağlı olunan ve hiyerarşik olarak bir üst ocak durumundadır, pir ocağı ise bağlı olan ocak anlamına gelmektedir. Bunlara ek olarak bir de düşkün ocağı vardır; örneğin Erzincan Kemaliye yöresindeki Hıdır Abdal ocağı bir düşkün ocağı olup taliplere verilen cezaların yeniden değerlendirildiği bir "üst mahkeme" işlevi görmektedir (Yıldız, 2011:230). Her bir dedenin "evlad-ı resul" olduğuna inanılsa bile bağlı bulunan ocağın statüsüne göre

dedelerin kullandıkları yetkilerinde ve dolayısıyla inanca ilişkin uygulamalarında birtakım farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.

Yukarıda söylendiği gibi ocak, Alevi inancında merkezi bir öneme sahip on iki imam soyundan gelen dinî önderler olan dedelerin ailelerine verilen isimdir. Yaman ve Erdemir'in (2006:203) de gösterdikleri gibi dede olsun talip olsun her Alevi bir ocağa mensuptur ve ana ocaklar zamanla genişleyerek yüzlerce alt ocağın ortaya çıktığı görülmüştür. Alevi-Bektaşî gruplar ocaklar ve dergâhlar olarak ikili bir örgütlenme içindedirler. Belirtildiği üzere ocakları dede aileleri oluşturur. Alevilerde cemaatin lideri dedelerdir. Böylece Dedeler sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunurlar. Tarihsel süreç içerisinde ağırlıklı olarak kırsal alanlarda yerleşmiş olan Alevilerin aksine kentli ortamlarda bulunan Alevi-Bektaşî gruplar dergâhlar ve tekkeler etrafında örgütlenmişlerdir. Bektaşilikte baba, dergâhın veya tekkenin başındadır ve baba olmak isteyen kişi "sülük evrelerini tamamlamış ve böyle bir payenin gerektirdiği kemale ulaşmış olmalıdır" (Melikoff, 2007:55). Alevilerde cemaatin manevi lideri olan dedelerin soy bakımından on iki imama dayanan bir ocaktan gelmeleri gerekirken Bektaşilerdeki babaların böyle bir zorunlulukları yoktur.

Ocakzade dedelerin olağanüstü güçleri olduğuna inanılır ve bu güçler dedenin ocak mensubiyeti ile dolayısı ile on iki imam soyundan olmasıyla yakından ilgilidir. Bu olağan üstü güçler konusunda şu örnekler verilebilir: Bazı dedelerin çocuğu olmayanlara çocuk bağışlaması, gaipten haber verme, olacakları önceden bilme, yağmur, kar ve fırtınayı durdurma veya başlatma (Bozkurt, 1990: 99).

Ocak ailelerden gelen erkek çocuklar dede olabilirler ve dede olmak için formal bir eğitim süreci yoktur. Çocuklardan bu işi yapmaya istekli ve yetenekli olan dedeliği üstlenir. Yaman'a göre geleneksel olarak ocak dedelerinin başlıca fonksiyonları şunlardır (2004):

1. Sosyal ve dinsel bakımdan topluma önderlik etme ve davranışlarıyla, yaşantısıyla örnek olma,
2. Toplumu irşat (aydınlatma) ve bilgilendirmek,
3. Toplumda birliği ve dayanışmayı sağlamak,
4. Sosyal ve dinsel törenleri (cem, cenaze, evlenme törenleri vb.) yönetmek,
5. Adaleti sağlamak, suçluları düşkün etmek,
6. İnancı ve gelenekleri yaşatmak ve aktarmak,
7. Kutsal güçleri nedeniyle maddi-manevi sorunu olanların, hastaların başvuru yeri olmak.

Alevilikteki dedelerin görevleri, toplumsal ve dinî pozisyonları ile eski Türk inancındaki şamanın görev ve pozisyonları arasında önemli benzerlikler kuranlar vardır (Bozkurt, 1990; Melikoff, 1998). Birçok diğer özelliğinin yanında şaman doktor ve üfürükçüdür. Benzer şekilde Alevilikteki dedelerin bazı hastalıkları sağaltıcı özellikleri olduğuna inanılır (Bozkurt, 1990). "Sayrı ocağı" adı verilen bu inançta bazı ocakların iyileştirdiği belirli hastalıklardan söz edilmektedir. Aşağıda Gözükızıl Ocağı özelinde daha ayrıntılı şekilde üzerinde duracağımız bu durum günümüzde

de varlığını sürdürmektedir. Ayrıca, hem şamanlık hem de dedelik soyla elde edilen görevlerdir ve her ikisinin de doğüstü güçlerinin olduğuna inanılır.

Ocakların araştırılmasında ocakzade dedelerden elde edilecek şecere, icazet-name vb. belgeler **hayati** bir önem taşımaktadır. Bu tür belgeler ocakların kuruluşu ve tarihî geçmişi, ocakların taliplerin coğrafi dağılımı, farklı ocaklar arası ilişkiler, ocakların kendilerine has sembol, giyim-kuşam ve ritüel farklılıkları gibi konularda birincil kaynaklar olarak durmaktadır. Değişik Alevi ocakları ile ilgili şecerelerin incelenmesiyle Ahmet Yesevi'nin Anadolu'daki gerek soy gerekse yol bakımından ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilceği söylenebilir. Buna ek olarak ocaklarla devlet arasındaki birçok ilişki bu yolla açığa çıkarılabilir (Yaman, 2005:149).

Geleneksel olarak ocakların ve ocakzade dedelerin yerine getirdiği en önemli işlevlerden biri de Alevi geleneğinin, inanç sisteminin ve erkânının nesilden nesile söze dayalı araçlarla aktarılmasıdır. Bugün artık dedelerin geleneksel fonksiyonları önemli ölçüde daralma göstererek ayini cem törenlerinin yürütülmesi, cenaze ve defin işlemlerinin yerine getirilmesi, nikâh akitlerinin yapılması gibi ağırlıklı olarak dinî içerikli faaliyetlerle sınırlı kalmaya başlamıştır. Aleviliğin eğitim, inanç, hukuk gibi önemli boyutlarını kontrol edip örgütleyen Ocaklar, özellikle 1950'lerden sonra yaşanan kırdan kente göç olgusu ile birlikte eski fonksiyonlarından uzaklaşmış, dedelerle talipleri arasındaki ilişkilerin kopma noktasına geldiği gözlenmiştir. Gözükızıl Ocağı bağlamında da gözlemediğimiz şekilde artık eski zamanlardaki gibi görgü cemleri tutulmamaktadır ve dedelerin hukuki uzlaşmazlıkları çözmeye işlevi her geçen gün körelmektedir. Her şeye rağmen bugün de Alevi cemaati içindeki merkezi önemi sebebiyle dede soylu Alevi büyükleri toplumda oldukça saygındırlar. Zamanla birçok dedenin mezarları ziyaretgâhlara, türbelere dönüştürülmüştür. Günümüzde buralar ziyaret edilerek kurbanlar kesilmektedir. Aşağıda belirtileceği gibi çalışmamızın konusunu oluşturan Gözükızıl Ocağı taliplerinin yaşadıkları Damal yöresinde de bu türden ziyaret yerlerinin varlığı dikkat çekmektedir.

Bu makalede Ardahan yöresinde yaşayan Alevi Türkmenlerin bağlı olduğu Gözükızıl Ocağı üzerinde durulacaktır. Gözükızıl Ocağı'nın tarihi, ilişki içerisinde olduğu diğer ocaklar, taliplerinin (Alevi inancına mensup ancak, "ocakzade" olmayan kişiler veya köyler) Türkiye'de yaşadıkları yerler ve günümüzdeki durumu ele alınacak ve ocakzade dedelerden alınan birtakım tarihî belgeler (beraatlar, şecereler) incelenecektir. Ayrıca, inancın ve geleneğin sonraki nesillere aktarılması hususunda da dedelerin ve mensubu oldukları ocakların hayati bir önemi vardır. Bu çalışmada üzerinde durulacak olan Karapaça Cemi inancın ve geleneğin yeni nesillere öğretilmesi bağlamında önemlidir. Tecrübe edilen hızlı modernleşme süreçlerinin gelenek üzerindeki çözücü ve yozlaştırıcı etkileri göz önünde bulundurulduğunda

dedelerin eğitici ve öğretici fonksiyonları ve Karapaça Cemi benzeri uygulamaları daha da anlamlı hale gelmektedir.

Yaman'ın da belirttiği gibi Alevi kültürünün ve dinî öğretisinin sözlü geleneğe dayanması ve var olan sınırlı sayıdaki yazılı kaynakların da arşiv veya özel şahıslardan temininde yaşanan zorluklar, ocaklar konusundaki araştırmaları oldukça zorlaştırmaktadır (Yaman, 2011:43). Alan araştırması biçiminde yapılan bu çalışmada elde edilen bilgilerin önemli bir kısmı derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem tekniğiyle elde edilmiştir. Ardahan'ın Damal ilçesinde yaşayan Alevi Türkmenlerin dinî önderleri olan Eskikılıç köyünde ikamet eden Ali Ekber Dede ve Sors köyünde ikamet eden Musa Dede ile 2011 ve 2012 yıllarında değişik zamanlarda mülakatlar yapılmış ve bu köylerde katılımlı gözlemlerden elde edilen veriler çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak yine adı geçen dedelerin bize sağladığı Gözükızıl Ocağı ile ilgili şecere ve belgeler diğer önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu belgelerden sadece dörtü nispeten okunur durumdaydı. Şecerenin başlangıcı ve mühürlerin olduğu yer ütü vurulduğu için mühürler tam olarak seçilemiyordu (Bkz. Resim 4). Şecerenin dışında Gözükızıl Ocağı postnişliği hakkında Sivas'ta verilen belge (Bkz. Resim 1), 1864 yılında Cafer Halil Dedenin Hünkâr Hacı Bektaş Veli Dergâhında Halifelik kurbanını keserken gösterdiği icazetname (bkz. Resim 2) ve Sultan Gözükızıl evlatlarından Hacı Muhammed'in 1876 yılında Kербela ziyaretinin belgesi (Bkz. Resim 3) resimlenerek açıklaması yapılmıştır.

Gözükızıl Ocağı

Ardahan'da Alevilerin yoğun biçimde yaşadığı Damal ilçesinin Eskikılıç köyünde yaşayan Ali Ekber Dede'den öğrendiğimize göre, Gözükızıl Ocağına adını veren ve yörede Gözükızıl Sultan olarak anılan zatın asıl adı Seyit Halil'dir ve "evladı Resul"dendir. Gözünün kızıla, kırmızıya çalmasından dolayı bu lakapla anılmıştır. Musa ve Ali Ekber Dede'lerin Gözükızıl Sultanla ilgili anlatıları menkıbelerden birkaçı aşağıda özetlemiştir:

"Gözükızıl Sultan yalnız başına mağaralarda yaşayan, saç-sakalı uzamış bir derviştir. Gözükızıl Ocağı'nın kurucusu olan Seyit Halil Dede, dönemin zulmünden kaçıp bir mağarada derviş hayatı yaşarken burada bir geyiğin sütünü sağarak nafakasını sağlamaktadır. Aynı dönemde yaşayan, Budak adındaki bir avcı avlanırken mağaranın önünden geçmektedir. Derviş mağaranın girişinde geyiğini sağarken geyik huysuzlanır ve dervişin elindeki süt kabının devrilmesine neden olur. Derviş geyiğe "Avcı Budak'ın okuna gidesin, neden döktürdün sütümü?" der. O sırada mağaranın önünden geçen Avcı Budak okunu atıp geyiği vurur. Geyik düşünce Derviş bu seferde avcıya "Hazır mıydın kolun kuruya." deyip beddua eder ve aynı anda Avcı Budak'ın kolu felç olur."

“Aynı dönemde yaşayan, bölgenin idarecisi olan Hasan Paşa’nın çok güzel değerli bir yağız atı vardır. Hasan Paşa’nın sevdiği bu at hastalanır ve Paşa buna çok üzülür. Baytar ve hekimlerini atını iyileştirmeleri için görevlendirir ama netice istediği gibi olmaz ve at ölür. Hasan Paşanın üzüntülü halini gören Avcı Budak “Filanca mağarada bir derviş yaşıyor, ata derman olursa o olur.” der. Bunun üzerine Hasan Paşa asker gönderip Derviş (Gözükızıl Sultan) köşküne getirtir. Derviş köşke gelirken yanına ölen geyiğinin postunu, bir çömlek yoğurt ve bir salkım üzüm getirir. Hasan paşa Derviş karşılar ve getirdikleriyle ne yapacağını sorar? Derviş de askerlerine doyluk (ziyafet) çektireceğim der. Paşa “Bu kime yeter?” diye sorar. Derviş de “Askerlerin sırayla gelsin; bu yoğurt ve üzümünden doyuya yesinler.” der. Mevcut bulunan askerlerin tümü zevkle sunulanları yer ama bir çömlek yoğurt ve bir salkım üzümü bitiremezler. Bu arada Paşa der ki: “Sende büyük keramet var, ancak sen benim atımı diriltebilirsin.” Derviş de “Bir şartla diriltirim. Benim soyuma kıyım yapmayacağına ve nafakalarını sağlayacağına, bu geyiğin postuna o atın burnundan düşen kırmızı kan ile mühür basar, senet yazar, imza edersen bende bu atı diriltmeyi üstlenirim.” der. Hasan Paşa antlaşmayı kabul eder ve atının ölümünden yedi gün geçmiş olmasına rağmen derviş atı canlandırır.”

Yukarıda anlatılan rivayetlerin ışığında Gözükızıl Ocağı Seyyidi Resul Evlatlarından Seyit Halil Dede, ceylan postuna Hasan Paşa’nın mühür vurmasıyla şecere başlar. Sonrasında kurulan Osmanlı İmparatorluğuyla devam ede gelir. Her padişaha mühür vurdurularak icazet alındığı rivayet olunur. Günümüzde şecerenin orijinal metnini, ceylan postuna yazılı olarak elinde bulunduran, Gözükızıl Ocağı mensuplarından -Ankara’da ikamet eden- Alişan Dede şecerenin üstünde 36 mührün okunaklı bir şekilde görüldüğünü belirtmektedir. Elimizde bu şecerenin fotokopisi yer almakla birlikte maalesef geyik derisinden olan asıl şecere Alişan Dede tarafından “kırıksıklarının giderilmesi” amacıyla ütülenmiş, bu yüzden de şecerenin baş kısmındaki mühürlerin olduğu bölüm silikleşmiş ve okunamayacak hale gelmiştir. Tüm ısrarlarımıza rağmen belgenin aslı bize verilmemiş, sadece fotokopisi ulaştırılmıştır.

Damal’daki Gözükızıl Ocağına mensup Türkmen Aleviler kendilerine “Hüseyini Alevi” demektedirler. Yapılan görüşmelerde Musa ve Ali Ekber Dedeler “Hüseyini” tabirini “Bektaşî olmayan, On İki İmamların soyundan gelen, onların sürdürdüğü süreğin devamını getirmiş olan” anlamında kullandıklarını ifade etmişlerdir. Alevilikteki ocaklar arasında hiyerarşik bir ilişki olduğu, diğer bir deyişle “el ele, el Hakkâ” düsturunca alt ocakların kendilerinden daha yukarıdaki bir ocağa bağlı olup bu bağın nihayetinde On İki İmamlara dayandırıldığı bilinmektedir. Ali Ekber Dede Seyit Halil Sultan’ın (Gözükızıl Sultan’ın) soyu on iki imamlardan Musay-ı Kazım’a dayandığını belirterek bu bağın aşağıdaki silsileyi takip ettiğini ifade etmiştir:

1-Seyit Halil Sultan, 2-Babası Seyit Hamza, 3-Babası Seyit Muhammed, 4-Babası Seyit Ali, 5-Babası Seyit İbrahim, 6-Babası Seyit Abdulkazım, 7-Babası Seyit Halil, 8-Babası Seyit Hasan, 9-Babası Seyit Hüseyin,10-Babası Seyit Dur, 11-Babası Seyit Selahattin,12-Babası Seyit, 13-Babası Seyit Muhammet, 14-Babası Seyit Ahmet, 15-Babası Seyit Mahmut, 16-Babası Seyit Mehmet, 17-Babası Seyit Abdulkazım, 18-Babası Seyit Salih, 19- Babası Seyit Ahmet, 20-Babası Seyit Abdul Ali, 21-Babası Seyit Fakir Abdullah, 22-Babası Seyit Muhammet Mucizat, 23-Babası Seyit Hüseyin, 24-Babası Seyit Abduccane (Musa-i Sani), 25-Babası Seyit İbrahim Murtaza, 26-Babası Seyit, 27-Babası Seyit Musay-ı Kazım

Ayini cem törenlerinin yürütülebilmesi için pir-mürşid-rehber üçlüsü olması gerekmektedir. Ali Ekber ve Musa Dede'lerin anlattıklarına göre Ardahan'daki Alevilerin büyük bir çoğunluğu pir olarak Gözükızıl Ocağına ikrar vermişlerdir. Mürşit olarak da Gaziantep ve Maraş yöresinde bulunan Musay-ı Kazım evlatları ocağını tutmuşlardır. Rehberde Malatya yöresinden Sinemil Ocağıdır. Ancak, günümüzde Damal'da Sinemil ocağına mensup kimse olmadığı için rehber hizmetinin de yine Gözükızıl Ocağından kişilerce yürütüldüğü belirtilmektedir. Ali Ekber Dede Damal'da pir-rehber-mürşit üçlüsünün hazır bulunduğu, erkâna uygun bir ayini cemin en son 20-25 yıl önce yapıldığını dile getirmektedir. Günümüzde Gözükızıl Ocağı'nın taliplerinin büyük bir kısmı Damal'da yaşasa da Balıkesir, Aydın, Söke, İzmir yöresinde ve Karadeniz bölgesinde de az sayıda talipleri bulunmaktadır. Günümüzde ocak sisteminin ve cem törenlerinin geçmişte olduğundan çok farklı bir şekilde yürüdüğünü söylemek mümkündür. Aslen Gaziantep ve Maraş kökenli olan Gözükızıl Ocağı mensupları daha sonra Ardahan yöresine göç etmişlerdir. Ne zaman göç ettikleri kesin olarak bilinmese de Musa ve Ali Ekber Dedeler bu göçün 16. yüzyılın başlarında Şah İsmail'in politik bir güç olarak yükselmeye başladığı bir dönemde olduğunu tahmin etmektedirler.

Ali Ekber Dede'ye göre Damal yöresine ilk gelen Gözükızıl Ocağı mensubu Hamza Çelebi Dededir (Saçlı Hamza) ve Hamza Çelebi Dedenin soyundan gelen dedeler şunlardır: 1-Ali Dede, 2- Çuka Veli Dede, 3- Hüseyin Dede, 4- Mustafa Dede, 5-Körsülo Dede, 6-Sefil Hasan. Ali Dede'nin soyundan gelen dedelerse İbrahim Dede ve Cafer Dedelerdir. İbrahim dedenin soyundan gelen dedeler: İsmail dede, Zeynel dede, Aşır dede ve Hüseyin dededir. Cafer dedenin soyundan gelenler ise Mehmet dede, Hasan Dede ve Hanefi dededir. Bize bu bilgileri sunan ve halen günümüzde cemleri yürüten Ali Ekber Dede ise Hanefi Dedenin soyundan gelmektedir. Mehmet Dedenin soyundan gelenler ise Aşır Dede ve Rıza Dededir.

Hamza Çelebi dedenin soyundan gelen Ali Dede (Damal yöresinde Aldede olarak da bilinmektedir) ve Kerbela'ya yüz sürmüştür. Ali Ekber Dede büyük dedelerinden olan Aldede'nin Kerbela'ya ziyaretini şu şekilde anlatmaktadır:

“Yaklaşık olarak 18. yüzyılın başlarında Aldede yanındaki iki kişi ile birlikte Kerbela'daki atasını (Hz. Hüseyin) ziyaret etmeye niyetlenir ve bu ziyarete icazet almak için İstanbul'a zamanın padişahına gider. Aldede'nin elinde Gözükızıl evlatlarının soy şeceresinin yazılı olduğu geyik derisinden bir belge vardır. Bu belgenin padişah tarafından da mühürlenmesini talep ederler. Üç dervişin geldiği ve taleplerinin ne olduğu hususu padişaha arz edilince padişah bu üç kişinin gerçektede iddia ettikleri soydan gelen seyyid kişiler olduğu doğruysa keramet ehli de olmaları gerektiğini söyler ve onlardan bir keramet göstermelerini ister. Aldede ve beraberindekiler de bu isteği kabul ederler ve nasıl bir keramet istendiğini sorarlar. Padişah saraydaki fırını yaktırıp dervişleri içine atacağını, eğer yanmazlarsa keramet sahibi kişiler olduklarına inanıp ellerindeki şecereyi onaylayacağını söyler. Dervişler bu teklifi kabul edip fırının yakılmasını beklemeye başlarlar. Bir müddet sonra fırının yakıldığı haberi gelir ve padişah dervişleri fırına girmeye davet eder. Bunun üzerine Aldede ve yanındaki iki derviş “Ya Allah” deyip oturdukları yerden kalkarlar ve kalkarken sarayın direklerinden tutarlar. Bunun üzerine tüm saray çok şiddetli bir şekilde sarsılmaya başlar. Padişah bu durum karşısında “Aman dervişler oturun ikna oldum, sarayımı başıma mı yıkacaksınız.” der, dervişlerin beyanlarının doğruluğuna ikna olup onları fırına attırmaktan vazgeçer ve ellerindeki şecereyi mühürleyip onları yolcu eder.”

Bundan sonra dervişler İstanbul'dan Kerbela'ya doğru 90 gün sürecek olan bir yolculuğa çıkarlar. Kerbela'ya vardıklarında Aldede'ye orasını ziyaret ettiğine dair bir “tac” veriliyor. Keçeden yapılmış bir külah şeklinde olan bu “tac” bugün Ali Ekber Dedenin elinde bulunmaktadır. Ayrıca, Aldede'ye Kerbela'dan bir asa/baston hediye edilir (Ali Ekber Dede bu asayı “çüven evliya” olarak adlandırıyor). Ancak, yolda gelirken bir mola sırasında bir ağacın dalında asılı unutulur bu asa. Daha sonra başkalarının eline geçen bu asa birden bire bir yılan dönüşür gözden kaybolup gider.

Ardahan'daki Alevilerin küçük bir kesimi ise Hacı Bektaş Veli'nin yol evlatlarından Garip Musa ocağına bağlı bulunmaktadırlar. Saskara (Koyunpınar), Güneşgören ve Çavdarlı köylerindeki Alevi Türkmenler bu ocağına bağlı bulunmaktadırlar. Eski Kılıç köyünde, Garip Musa ocağına bağlı olan iki aile geçmişte (1950'li yıllarda) dedeleri tarafından (ayını cem yürütecek kadar sayı teşkil etmediklerinden dolayı) razılık verilerek Gözükızıl Ocağına bağlanmıştır. Gözükızıl Ocağı mensupları Sivas Yıldızeli'nde de bulunmaktadır. Yukarıda ismi sayılan dedelerden Körsülo Dede Sivas'ta erkân yürütmüştür.

Görüştüğümüz dedeler, eski zamanlarda, Gözükızıl Ocağı mensubu taliplerin cem törenlerinde ikrar vermeleri/görgüden geçmeleri esnasında erkân çubuğu adı verilen bir asa kullanıldığını ifade etmişlerdir. Ancak günümüzde çeşitli sebeplerden dolayı bu çubuk kullanılmamaktadır. Her şeyden önce günümüzde çok görgüden geçen talip yoktur. İkincisi, geleneksel olarak pirlık yapan kişilerde bulunan bu çubuk bugün yörede pir vasfı taşıyanlar olmadığı için kullanılmamakta ve pir ailesinden gelen bir evde saklanmaktadır. Bu çubuğun aslının cennetten çıkma olduğuna inanılıp Hz. Âdemle birlikte cennetten çıkan bu ağaç dalının **uluorta** herkes tarafından görülmesinde sakınca olduğu söylenmektedir. Bu erkân çubuğunu ancak dördüncü makama gelebilmiş, saf ve duru insanlar kullanabilir.

Ardahan'daki Alevilerin ziyaret yerleri arasında Gözükızıl Ocağı'nın geçmişte yaşamış ulularından Yeşilbaş dede, Aldede ve Halil dedenin türbelerini saymak mümkün. Bunların dışında, Perşembe akşamları mezarında ışıklar yandığı görülen, ocakzade olmayan Dursun baba adında bir ermişin mezarı da belli günlerde ziyaret edilmekte ve mezarında lokma yenmektedir.

Geleneksel olarak ocakzadelerin kendi aralarında evlenmeleri gerekmektedir, talipleriyle evlenmeleri yasaktır. Musa ve Ali Ekber Dedelere göre dedeler el verdikleri taliplerin bir anlamda atası sayıldığından onlarla evlilik yapamazlar. Ayrıca, dedelerin soylarının “bozulmamasının gerekliliği” taliplerle evlenmeyi yasaklayan başka bir sebep olarak dile getirilmiştir. Soylarının taliplerle karışmamasına özen gösteren ocakzadeler başka ocakzadelerle evlenebilmektedirler.

Geleneksel Alevi inancında birçok hastalığın ocağı vardır. Diğer bir deyişle bir kısım hastalıkları olanlar o hastalığı iyileştirdiğine inanılan ocaklara giderek şifa için dua alırlar. “Sayrı ocağı” adı verilen bu uygulamanın kökeninin İslamiyet öncesine uzandığı iddia edilmektedir. Benzer bir inanç orta Anadolu'daki Sünni kesimlerde de görülmektedir. Alevilerdeki sayrı ocağı inancına pek çok örnek verilebilir: Sivas'taki Aliseydi Kızıldeli ocağının romatizma ve dalak büyümesini sağalttığına inanılır, yine Sivas'taki Şah İbrahim ocağının küllerinin tarlalardaki kurtçukları yok ettiğine inanılır (Bozkurt,1990: 100, 101).

Yukarıda sözü edilen sayrı ocağı inancını Gözükızıl Ocağı özelinde de görmek mümkündür. Halk arasında Gözükızıl Ocağı'nın yüz felcini sağalttığına inanılmaktadır. Yüz felci olanların bu ocağa mensup dedenin evine, safiyane bir kalple gidip oturduklarında iyileştikleri anlatılmaktadır. Bunun dışında egzama, dermâ, çıban gibi deri hastalıklarının da bu ocakta sağaltıldığına inanılmaktadır. Anlatılanlara göre, dede tükürüğünü hastalığın olduğu deri bölgesine sürmekte ve hasta şifa bulmaktadır.

Gözükızıl Ocağında Ayin-i Cemler ve Karapaça Cemi

Karapaça Cemi Ardahan yöresinde Gözükızıl Ocağına mensup dedelerce yürütülen bir cem olup görgü cemi, dardan indirme cemi, kurban cemi gibi birtakım cem törenlerinden farklılıklar göstermektedir. 31 Mayıs 2012'de yaptığımız görüşmede Ali Ekber Göğtekin Dedenin verdiği bilgilere göre Gözükızıl Ocağına mensup köylerde kurban bayramında kurban cemi yılda bir defaya mahsus olarak yapılır. Bu cem bayram sabahı (bayram namazı) halka namazı şeklinde yapılmaktadır. Kurban bayramı kesilen kurbanlar birlikte pişirilir ve beraberce ibadet sonrası (akşam cemi sonrası) yenilir. İsmail Peygamber adına kesilen bu kurbanın amacı paylaşımıdır. Dede gülbengini, duasını okur. Zakir de kurbanla ilgili deyiş okur. 3 secdelik niyaz edilir. Tevhid aralarında secdeye yatılır. Yaklaşık bir saat sürer. Akşamda normal cem yapılır. Kurban bayramından 20 gün sonra Muharrem Ayı başlar. Kerbela şehitleri için 12 gün boyunca muharrem orucu tutulur ve her akşam Muharrem cemi yapılır. 12 hizmet yapılmaz her gün bir şehidin ağıdı yakılır. Mersiye ve münacat duası yapılır. Şubat ayının 13'ünde, 14'ünde ve 15'inde Hızır orucu ve Hızır cemi yapılır. 3 gün Hızır aşkına oruç tutulur ve Hızır ceminde Hızır aşkına lokmalar dağıtılır. 12 hizmet burada da yapılmaz. Görgü cemi, aynül-cem, Perşembe günleri yapılır. 12 hizmetin tam olarak yapıldığı cemdir, (bireyin) talibin ikrarının tazelendiği, pirin rehberin önüne geçip yıl içinde yaptığı hataların hesabını verdiği cemdir. Dara durulur ve sorunlar varsa çözüm bulmaya çalışılır. Musahiplik ceminde talipler görgüden geçip birbirleriyle ikrar verip ömür boyu birleşirler. Çerağ yakılır 12 hizmet yapılır ve musahip kurbanı kesilir. Birliğin delili olarak kurban kesilir. Dardan indirme cemi bir can hakka yürüdüğü zaman ölen canın musahibi -genel olarak durumu uygunsu 40. günde yoksa da yıl içinde- dara çekilir. Ölen musahibin alacağı vereceği varsa sağ kalan musahibi tarafından darı indirilir. Helalleşirler, borcu varsa ödenir. Duası alınır görülür ve "dardan indirme" kurbanı kesilir. Zakir duasını okur, dede tekbirini verir, cemaat "Allah Allah" der ve kurban kesilir. Kurbanın kanı özel kazılan çukura dökülür. Ve kurbanın eti kemikleri kırılmadan (kesilmeden) eklem yerlerinden ayrılarak kavurma olarak pişirilir ve dağıtılır.

Gözükızıl Ocağına bağlı olan Damal'da son on yılda yapılan cemler, kurban, muharem ve Hızır cemleridir. Bazen dar cemi de yapılmaktadır. Görgü ve musahip cemleri artık yapılmamaktadır. 30-40 yıl önce düzenli olarak yapılmaktaydı. Ali Ekber Dede'nin söylediklerine göre eskiden Gaziantep yöresindeki Musayı Kazım evlatlarından mürşidler gelir onlarla cem yapılırdı. Şimdi ise dede soyundan seyidi saadet evlatlarından Burmadere Köyü'nden Musa Dede ve Eskikılıç'tan Ali Ekber Dede tarafından yürütülmektedir. Sol akımlara bağlı olarak dedelerin dışlanması ve otoritelerinin sarsılması bunda etkili olmuştur. Ayrıca bazı dedelerin uygunsuz davranışları da bunda etkili olmuştur.

Damal’da Gözükızıl Ocağına bağlı Alevilerin yerine getirdikleri önemli ve karakteristik ritüellerden biri olan ve Gözükızıl Ocağı mensuplarına özgü -öteki Alevi gruplarda rastlanmayan- “Karapaça Cemi”, yetişkin cemaatin dışında çocuklar için yapılan cem törenidir. Eskiden mekanlar küçük olduğundan çocuklar kalabalık yapıyor diye cemlerde hizmetlere geçilmeden önce “hü bacı, gel kapıcı” deyip kapıcıyı çağırır ve “görülmedik çoluk çocuk diye” çocuklara çık işareti verilirmiş. Sonrasında ise genç bir dede ve zakir bu çocukları Alevi ibadet ve esaslarını öğretmek için Karapaça Cemi yaparlarmış. Çocuk ve gençleri Alevi erkanına hazırlamak Karapaça Cemi eskiden beri yapılagelmiş. Ancak yaklaşık 15 yıldır bu cemin yapılmadığı söylenmesine rağmen tesadüfen 31mayıs 2012 tarihinde Damal Merkez Ceminde Karapaça Cemi yapıldı. Ali Ekber Dede, zakir ve genç bir dede tarafından gerçekleştirilen Karapaça Cemine 5 kişiden oluşan ve 14-17 yaş aralığından ve genç kızlardan oluşan semah ekibi ve 20 kişiden oluşan çeşitli yaş aralığında (4-17) çocuklar katıldı.

Karapaça Ceminde ilk olarak dua vermek için hep beraber ayağa kalkıldı. Dar duası verildi... “Allah Allah geldiğiniz yoldan durduğunuz dardan, çağırduğunuz pirden şefaata göresiniz... Darlarınız divanlarınız kabul ola... Muratlarınız hasıl ola... Hakkın dergahına yazılmış ola... Darına durduk Ya Allah Ya Allah Ya Allah, divanına durduk Ya Muhammed Ya Muhammed Ya Muhammed, keremine sığındık Ya Ali Ya Ali Ya Ali, inayet eyle ya 12 imamlar... Yol gösterin ya 14 masumlar.. Yardım eyleyin ya 17 kemerbestler... Ceminize alın ya Kırklar Meclisi... Bağışlanmasının yüzü suyu hürmetine olsun pirimi üstadımız hünkar Hacı Bektaş-ı Veli... Darlarımız divanlarımız kabul ola... Hakkın dergahına yazılmış ola... Dar çeken didar göre gerçeğe hüü.”

Ardından Karapaça Cemiyle ilgi eğitim sürecine geçildi ve çocuklara cem töreni ve yol erkani anlatıldı. Ölmeden evvel ölmek, kul hakkı yememek, eline beline diline sahip olunması gerektiği gibi Aleviliğin temel kavramları ve Alevi ahlakı anlatıldı. Aleviliğin temel ibadet biçimi olan cem törenlerinin çeşitleri hakkında kısa bir bilgi verildi. Çocuk cemi veya Karapaça Ceminin önemi ve anlamı belirtildi. Dede, öğretti cemi olarak 12 hizmetin tamamının yapılmayacağını, ama birbirlerinden razılık alınacağını söyleyerek birbirlerinden razı olup olmadığını sordu. Aralarında dargın, küskün olan olup olmadığı soruldu “Birbirinizden razı mısınız?” denildi. Ve “Birbirlerinize haklarınızı helal ediyor musunuz?” diye soruldu. Ve razılık alındı. Dede çocukları edep erkana davet ederek ceme uygun oturmalarını tembih etti. Secde edilmesi gerektiğinde secde etmelerini, duaların sonunda da “Allah Allah” demelerini tembih etti ve selamlamayla başlandı. Kuran’dan İhlas suresi okundu ve dede Alevilerin Kuran’ı Türkçe okuduklarını söyledi. Sonra salat ve selamlama yapıldı, zakir “Medet ya Muhammed medet ya Ali sana mürvete geldik... Salavat verenin nur oldu sesi...” deyişini saziyle okudu. Sonrasında “Allah Allah” diye söze giren dede, günahlardan tövbe istedi: “Esirgeyen bağışlayan Allahın adıyla, tövbe

günahlarımıza, estağfurullah estağfurullah estağfurullah.” dedi. Çocuklar üçer defa “Estağfurullah estağfurullah estağfurullah.” diye tekrarladı. Dede bunları anlatırken sağ elini göğsünün üstüne götürdü, çocuklardan pek çoğu da elini göğsüne götürdü. Dede bazen sağ işaret parmağını öpüp alınına koyduğunda ise çocuklardan sadece bazıları bu eylemi tekrarladı. Dede canların secdeye eğilmesini söyledi. Çocuklar hep beraber secdeye eğildi, “Bismişah Allah Allah,” diye duaya başladı. Dede “Duası bizden kabulü Allah’tan ola.” dedi ve gerçeğin demine “Hü” deyip sonlandırdı. Canlar birbirlerine bakarak yavaşça başlarını secdeden kaldırdı.

Zakir “Muhammedi candan sevki Ali’ye Selman olasin.” deyişini semah grubunun eşliğiyle söylediler. Çocuklar da kimi yerlerde katıldılar, eşlik etmeye çalıştılar. Semah grubunu taklit ederek onlar gibi ellerini dizlerine hafifçe vurmaya başladılar. Deyişin ardından hep birlikte secdeye eğildiler ve dede dua okumaya başladı. Her cümlemin sonunda “Allah Allah” diye eşlik ettiler. Dede de “Allah Allah diyen dillere yardım eyle yarabbi.” dedi ve gerçeklerin demine “Hü” dedikten sonra başlar secdeden kalktı. Zakir “Şu aleme nur doğdu Muhammed doğduğu gece ...” deyişini okudu, semah grubu ve canlar da aralarda “La ilahe ilallah.” şeklinde eşlik etti. Zakir “Muhammed kalktı oturdu.” dediğinde herkes aynı anda yerlerinden kalkıp tekrar oturdu. “Secdeye eğildi tüm başlar.” dediğinde de çocuklar secdeye eğildi. Deyiş bittiğinde dede duaya başladı ve başlar yeniden secdede dedenin dualarını dinleyip cümle aralarında “Allah Allah” deyip eşlik ettiler. Dede “Duanızın kabulü Allah’tan ola.” deyip gerçeğin demine hü deyip bitirdi.

Zakir yeni deyişle başladı, “Muhammed belini bağladı.” dediğinde başta semah ekibi olmak üzere elerini bellerine götürüp getirdiler. “Muhammed eşiğe eğildi.” dediğinde ise tüm canlar yeniden secdeye eğildi. “Muhammed ayağa durdu.” dediğinde ise hep beraber ayağa kalktılar. “Secde kıldı.” dediğinde ise hepsi eğilip doğruldu. “Vardı kırklar kapısına, secdeye durdu.” dediğinde çocuklarda yeniden dizleri üstüne durup secdeye eğilip doğruldular. Sonrasında semah ekibi dedeye selam verip semaha durdular. Çocuklar da semah ekibini izlemeye koyuldu. Deyiş bittiğinde semah ekibi dedenin karşısında yan yana durup selam verdiler, sonrasında zakir deyiş okumaya devam etti ve semah ekibi yeniden “Hü” diyerek farklı figürlerle semaha başladılar. Zakirin deyişine uygun olarak bazen hızlanarak bazen de yavaş dönmeye başladılar. Sonrasında Ali Ekber Dedenin yanındaki diğer bir genç dedenin huzurunda dualarına alıp secdeye eğilip selam verip yerlerine oturdular.

Dede Enbiya suresinden bir ayet okuyup Hz. Hüseyin adıyla ve Ehli Beyt’e güzellemeler okudu, Kerbela mersiyeleri okundu ve Yezid’e lanet okundu. Bu sırada çocuklar dede gibi ellerini göğüslerinin hizasında tutuyorlardı. Zakir “Ah Hüseyimim, vah hüseyimim.” deyişini okudu ve semah ekibi de semaha yeniden kalktı. Son olarak dede kamil insan ve kamil toplum hakkında ve kırk kapı kırk makam hakkında çocukların anlayacağı seviyede kısa ve öz bilgi verdi. Şeriat ve tarikat kapılarının içeriği kısaca anlatıldı. Ceme getirilen lokmalar (elma ve şeker) Dedenin duasıyla okutul-

duktan sonra çocuklara paylaştırıldı. Dede son olarak ceme katılan herkese dualar okudu ve böylece Karapaça Cemi bitirildi.

Damal'da Gözükızıl Ocağına bağlı Alevilerin yerine getirdikleri önemli ve karakteristik ritüellerden bir diğeri de "İlk Hilal duası"dır. İnanca göre Ay ile güneşin mutabak döngüsüne uygun olarak Hz. Muhammed dünyaya tutulan bir ışıktır. Güneş gibidir, tertemizdir. Yani ışığını ısısını herkese yansıtır ve şefaata kapısıdır. Ali onu tamamlayan velidir, can yoldaşı ve musahibidir. Nübüvvet devri bitince velayet devri başlar. Ay nasıl güneş ışığını yansıtırsa Ali de Muhamed'den aldığı ışığı yansıtır. Gözükızıl Ocağı talipleri ilk hilali gördükleri zaman, her ay başı hilalin başına geçer ayakta ya da diz vurarak üç defa "Ayı gördüm Allah, amentü billah, çok günahım varsa af eyle Allah." derler ve ardından Fatıha okurlar. Bundan sonra, günahsız ve masum sayılan küçük bir çocuğun yüzü öpülür.

Ali Ekber Dede, eskiden cem törenlerin yapılmasında karşılaşılan zorlukların başında siyasal otoritenin baskısının geldiğini ve konu ile ilgili yaşanmış bir olayın anlatıldığını söylemiştir:

"Eskiden cemlerin gizli yapıldığı zamanlarda, Cumhuriyetin ilk yıllarında 1940'lı yıllar, ibadetler kış günü yapılmaktaydı ve gözcü tarafından kollanırdı. Tekke ve zaviyeler kapandıktan sonra jandarma tarafından sürekli baskı yapılmakta ve gözcü uyarıcı olarak bekletilmekteydi. Cem'in yapıldığı yerlerde küçük pencere yapılar oluşmakta ve ışığın dışarı çıkması ve görülmemesi sağlanıyordu. Bazı art niyetli kişiler ise bu durumu mum söndürdü diye iftiralara yöneliyordu. Vaktiyle, Damal Posof'a bağlıyken ocakzade dedelerden İbrahim Kızılgöz Posof jandarmasına çağırılıyor ve ifadesi alınıyor. "Biz öz Türkmeniz ve Orta Asya'dan gelmeyiz. Ben hocayım ve şeriat ve tarikatın (marifet, hakikat) esasını uyguluyorum." diyor. Önce şeriatı anlatıp ve sonrasında Cuma gününe denk geldiği için İbrahim Gözükızıl jandarma komutanına "İsterseniz namazı ben kıldırayım." diyor. Komutan da "Peki sen bize o zaman tarikatı anlat onu bilelim." der. Dede de cem çeşitlerini ve ibadetlerini anlatır. Anlatılanlar komutanın hoşuna gider ve dedeyi köyüne yollar."

Sonuç

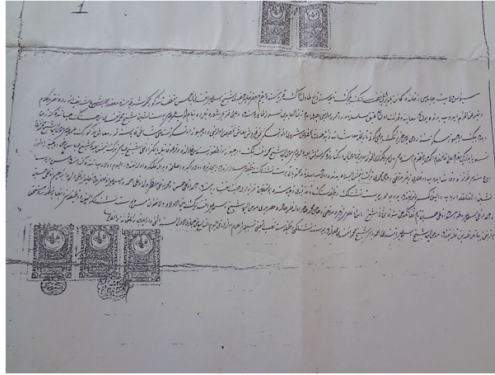
Bu makalede Ardahan yöresinde yaşayan Türkmen Alevilerinin büyük bir kısmının bağlı olduğu Gözükızıl Ocağı ele alınmıştır. Gözükızıl **Ocağı'nın on iki imamlara** dayanan şeceresi, **ocağın** kurucusu olan Sultan Gözükızıl'a ait menkıbeler ve söz konusu ocağın **tarîhî** gelişimi, dinsel pratikleri, ilk hilal duası incelenmiştir. Ardahan'a bağlı Damal ve Hanak ilçelerinde yaşayan Alevilerin bağlı oldukları Sultan Gözükızıl Ocağı'nın sosyal, tarihsel ve kültürel gelişimini ve günümüzdeki durumunu betimlemek amacıyla yapılan bu çalışmada sonuç olarak şunlar söylenebilir:

1. Her Alevinin bağlı bulunduğu bir ocak vardır. Dede ya da talip olsun her Alevi bir ocağa mensuptur. Taliplerden farklı olarak dedeler Peygamber neslinden gelen ya da geldiklerine inanılan, seyyid olarak adlandırılan

dinî önderlerdir ve ocakzade olarak bilinirler. Alevilikte, ocakzade dedeler sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunmuşlar ve geleneğin ve inancın nesilden nesile aktarılmasını sağlayan en önemli aktörler olmuşlardır.

2. **Dinî**, sosyal ve kültürel alanlarda birçok fonksiyonu olan ocak sistemi, geleneksel anlamda Alevi inanç sisteminin işleyişinin **yanı sıra** Alevi cemaatinin sosyal ve hukuki yapılanmasının da merkezinde bulunmaktadır. Aleviliğin eğitim, inanç, hukuk gibi önemli boyutlarını kontrol edip örgütleyen ocaklar, özellikle 1950'lerden sonra yaşanan kırdan kente göç olgusu ile birlikte eski fonksiyonlarından uzaklaşmış, dedelerle talipleri arasındaki ilişkilerin kopma noktasına geldiği gözlenmiştir.
3. Geleneksel olarak ocakların ve ocakzade dedelerin yerine getirdiği en önemli işlevlerden biri de Alevi geleneğinin, inanç sisteminin ve erkânının nesilden nesile söze dayalı araçlarla aktarılmasıdır. Bu bağlamda, gençleri ve çocukları Alevi inancına bağlı olarak yetiştirmek ve eğitmek amacıyla yapılan Karapaça Cemi, bu ocağa özgü ve önemli bir uygulamadır. Günümüzde Aleviliğin yeni nesillere aktarımı konusunda yaşanan sıkıntılar göz önüne alındığında Karapaça Ceminin Türkiye genelinde cemevlerinde yaygınlaştırılmasının Aleviliğin geleceği açısından oldukça önemli bir örnek oluşturabileceği söylenebilir.

Resimler

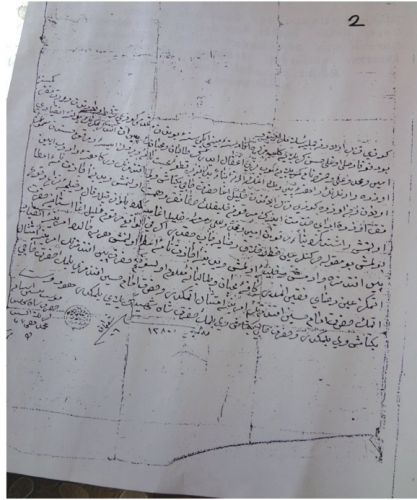

Resim 1: Gözükızıl Ocağı postnişliği hakkında Sivas'ta verilen belge.

Resim 1'deki belgenin okunuşu:

Sivas vilâyet-i celilesi dâhilinde kâin Yıldızili kazâsının Bilican nâhiyesine tâbi Davulalan karyesinde mukim Cafer Halil hafidi Şeyh İsmail Efendi ibn Hasan kaza-i mezkur mahkeme-i şer'-i şer'iyyesinde makûd meclis-i şer'-i şerîfetü'n-nûrda takrir-i kelâm ve tabir-i 'ani'l-merâm idüp yedinde bulunan muayene ve kıraat olu-

nan atik silsilenâmede muharrer olduğu vechile İmam Zeynelâbidin sülale-i tahiresinde ve aynı kızıl şehre benimle de be-nam olup amucası Postnişin Şeyh Muhammed Efendi ibn Hasanın hayatında güzerân iden üç yüz sekiz sene-i rumiyesi haziranının birinci günü tarihiyle maâşât-ı zâtiye hesabına mahsus şehri otuz sekiz buçuk guruş maaş tahsis olduğu ve üçyüz onkekez senesi şubatı gayesine kadar maaş-ı mezkurın amucası muma ileyh Şeyh Muhammed Efendi'ye tesviye edildiği makâm-ı âli-i kâimmakâmîye mütekaddim istid'âsı mal müdürlüğüne ledel-havâle müdiriyyet-i mûmâileyh derkenârında gösterilmiş badehu amucası mumaileyh Şeyh Muhammed Efendinin üçyüz on dokuz senesi hilâlinde vukû'-ı vefâtıyla yalnız oğlu Şeyh Abbas'ı terk etmiş badehu Şeyh Abbas dahi üç yüz otuz üç senesi zarfında vefat idüb oğulları Zeynel Murtezâ ve Hacı Muhammedi terk etmiş ise de yedinde olan silsilenâme muhteviyâtı postnişlik tabakası sülalelerinden içlerinde evlâd-ı ekber ve eslahına verilgelmekde olduğundan elyevm evlâd meyânında kendüsinden müsinn ve postnişin olmaklığa erbâb ve lâyük kimse bulunmadığından ber-vech-i muharrer postnişlik vazifesinin nâme-i kaydı dâiyyesinde bulunmağın karyeleri heyet-i ihtiyâriyesinden Ahmed oğlu Hasan ve Mehmed oğlu Muzaffer Veli oğlu Ahmed ve İsmail oğullarından Halil oğlu Veli ve İbrahim oğlu Hüseyin ve Ahmed oğlu İsmail ve Dursun oğlu Hüseyin nâm kesânın dahi müteveffa-yı sâni Şeyh Abbas oğulları Zeynel ve Murtezâ ve Hacı Muhammed hazır oldukları halde her biri mûmâileyh Şeyh İsmail Efendi'nin beynel-evlâd vel-ihvân müsinn ve postnişliğe lâyük ve vazifesini ifâya muktedir ve müstehak bulunduğu beyânıyla tasdik kılındığından mûmâileyh Şeyh İsmail Efendi amucası Şeyh Muhammed Efendi mahlûlünden postnişlik vazifesine nasb ve tayini tescil ve ilam olundu fi el-yevmü't-tâsi' min Cemâziyelevvel li-sene isnâ ve erba'in ve selasemieteyn ve elf (9 Cemâziyelevvel 1342).

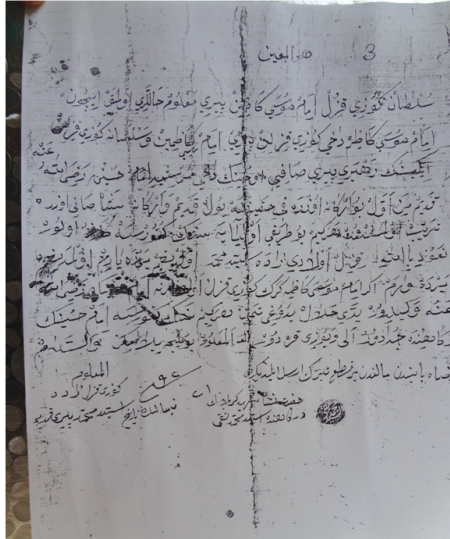

Resim 2: 1864 yılında Cafer Halil Dedenin Hünkâr Hacı Bektaş Veli Dergâhında Halifelik kurbanını keserken gösterdiği icazetnamedir.

Resim 2'deki belgenin okunuşu:

Gözü Kızıl evlâdına cemile-i selâmlar okutub

Bu defa Karşloğlu Hasan Kerbela'ya gelib bizlere ifâdesine mebnî iki sene bundan ve gulamı Gözü Kızıl evlâdından dört nefer kimesne Emin ve Muhammed ve Ali ve Hamza nam Kerbela'ya varub kızını iğfal iderek taliban ve muhibban (ve) pîrân mahkemenin yoluna (?) inkiyadı üzre varanlarına (?) vakı'a pir ü pâk itmek üzre binâ'en yedlerine bir kıt'a muhabbet- nâme virdik ise ve merkûm Hasan'dan mesmu'ı olan vech üzre Gözi Kızıl evlâdından Halil Ağa Hazreti Hacı Bektaş Velî Efendimizin dergâhına varub âyin-i makarr üzre edâ-yı hizmet iderek merkûm halifelik hakka makarr ve himmet olunmuş ve yedine icâzet-nâme i'tâ olunmuş ve işitdiğimize binâen merkûmân Emin ve Mehemmed ve Ali ve Hamza ve Halil Ağa yedine geldiler vâfir kıyl ü kâl ve haylice nizâ' vukû' bulmuş bu makûle hareketler 'ayn-ı hatâ ve hilâf-ı rızâ-yı hakkıdır eğer fî'l'-vâkı' merkûm Halil Ağa Asitane'ye Hazret Pîr Efendimiz'e varmış ve halife olmuş ve yedine icâzet-nâme ita olunmuş her bir hâlde emrine inkiyâd itmek 'ayn-ı rızâ-yı fakîrmizdir kaffe-i muhibbân ve tâlibâna ma'lûm olsun kim Hazret Pîr Efendimiz'in emrine imtisâl etmek Hazret İmam Hüseyin Efendimizin emrine imtisal itmekdir ve hazreti İmam Hüseyin efendimizi bilmek hazreti Hacı Bektaş Velî(yi) bilmektir ve Hazret Hacı Bektaş'ı velî bilmek Hazret-i Şâh-ı şehîd-i Kerbelâ'yı bilmektir. Sene 1280 16 Şa'bân.

Resim 3: Sultan Gözü Kızıl evlatlarından Hacı Muhammed'in 1876 yılında Kerbela ziyaretinin belgesi

Resim 3'deki belgenin okunuşu:

Hüve'l-mu'in

Sultan Gözi Kızıl İmam Musa Kâzım'ın pîri ma'lûm-ı hâlleri olmak için İmam Musa Kazım dahî Gözi Kızıl'ın pîri İmam Musa Kazım'ın ve Selman Gözi Kızıl'ın ikisinin rehberi pîri Sâfi üçünün dahi mürşidi İmam Hüseyin radiyallahü anhü kadîm-i min evvel bu erkân üzre fi hakikatihî yol-i kadim ve erkan sebt-i sani üzre tertib olmuştur her kim bu tariki evliyâyâ seng götürürse kâfir olur ne'üzü-b-illâh Kızıl evlâdî-zâde Seyyid Mehemmed olduğum yerinde yârim olmadığı yerde vâram eğer İmam Musa Kâzım'a gerek Gözi Kızıl evlâdlarına İmam (silik) radiyallahü anhü vekilidür yeddi helal yeduğu temiz her kim seng götürse İmam Hüseyin'in dergâhında cüdadur eli ve yüzi karadur ilel-ma'lûm böylece paylanmaz ve's-selâm.

(silik) babından malından bir kıta teberrük irsal eyledikde. Sene 1292. El-malum Gözi Kızıl-zade es-Seyyid Muhammed Piri-i Kadim.

Hazret-i Şâh-ı Şehîd-i Kerbelâ'nın dergâhında es-Seyyid Muhammed Takî sene 92 21 Nisan'da târih

Resim 4: Şecerenin başlangıcı ve mühürlerin olduğu yer, ütü vurulduğu için mühürler tam olarak seçilemiyor.

Kaynakça

- AYVERDİ, İlhan (2005). *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c.3, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- BOZKURT, Fuat (1990). *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*. İstanbul: Tekin Yayınları
- EROL, Ayhan (2010). "Alevi Kimliğini Diasporada Müzakere Etmek: Toronto Alevi Göçmenlerinin İfade Kültürü Pratikleri," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı 56: 39-60.
- ERCİLASUN, Ahmet. (1983) *Kars İli Ağızları Ses Bilgisi*. Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayını
- KALAFAT, Yaşar. (2007) "Karşılaştırmalı Dadalı Türkmen Halk İnançları", GAP Bölgesinde Alevi Bektaşlı Yerleşmeleri ve Şanlıurfa Kültür Mozayığında Kısa Uluslar Arası Sempozyum Bildirileri, 25-27 Mayıs 2007 Şanlıurfa, Cem Vakfı, İstanbul, s.209-215.
- KEHL-BODROGLI, Krisztina (1991). "Alevilik Üzerine", *Cem*, sayı 6: 21-24.
- KÜÇÜKÜĞURLU, Murat.(2012) "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kars-Erzurum Yöresi Alevi-Türkmenleri ve Esat Uras'ın Bir Raporu" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62:183-198
- MELIKOFF, Irene (1998). *Hacı Bektaş, Efsaneden Gerçeğe*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- MELIKOFF, Irene (2007). *Kırklar'ın Cemi*, İstanbul, Demos Yayınları.
- YAMAN, A. ve ERDEMİR, A. (2006). *Alevizm-Bektashism*. England Alevi Cultural Centre and Cemevi, İstanbul: Barış Matbaacılık.
- YAMAN, Ali (2004). *Alevilikte Dedelik ve Ocaklar*, İstanbul Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.
- YAMAN, Ali (2011). *Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Planı*, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı 60: 43-64.
- YAMAN, Ali (2006). *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Ankara: Elips Kitap.
- YAMAN, Ali (2005). "Hoca Ahmet Yesevi İle Bağlantılı ve Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşlı Erenleri," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı 35: 145-60.
- YILDIZ, Harun (2011). "Amasya Yöresi Alevi Ocakları," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c:4 sayı 19: 228-242.

Sözlü Kaynaklar

- Ali Ekber Gögtekin (Seyidi saadet evlatlarından Sultan Gözü kızıl Ocağı Dedelerinden),1949 doğumlu, Damal/Eskikılıç köyü, İlkokul.
- Musa Müştekin (Seyidi saadet evlatlarından Sultan Gözü kızıl Ocağı Dedelerinden), 1943 doğumlu, Damal/Burmadere (Sors) köyü, ilkokul.
- İsmail Göyük, 1959 Doğumlu, Burmadere/Ardahan, İlköğretim.
- Rızalı Çimen,1974 Doğumlu, Çimliçayır/Ardahan, İlkokul.
- Ali Yazda Bilgili, 1959 Doğumlu, Hanak/Ardahan, Lise.
- Hürriyet Çimen,1972 Doğumlu, Çimliçayır/Ardahan, Doktora.